

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Konwencja konstytucyjna	11

Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki

Preambuła.....	17
Artykuł I	19
Artykuł II.....	72
Artykuł III	89
Artykuł IV	96
Artykuł V.....	102
Artykuł VI.....	104
Artykuł VII.....	106
Karta Praw.....	108
Poprawka I.....	109
Poprawka II	117
Poprawka III.....	119
Poprawka IV.....	119
Poprawka V	122
Poprawka VI.....	127
Poprawka VII	129
Poprawka VIII.....	131
Poprawka IX.....	132
Poprawka X	134
Pozostałe poprawki	136
Poprawka XI.....	136
Poprawka XII	137
Poprawka XIII.....	140
Poprawka XIV	141
Poprawka XV	148
Poprawka XVI.....	149

Poprawka XVII	150
Poprawka XVIII	152
Poprawka XIX	153
Poprawka XX	155
Poprawka XXI	158
Poprawka XXII	159
Poprawka XXIII	160
Poprawka XXIV	161
Poprawka XXV	163
Poprawka XXVI	165
Poprawka XXVII	166
Tabela nr 1: Konstytucja federalna z 1787 roku wraz z poprawkami	167
Tabela nr 2: Sygnatariusze konstytucji federalnej (17 września 1787)	169
Tabela nr 3: System kontroli i równowagi (od 1803 roku)	171
Tabela nr 4: Źródła prawa amerykańskiego	172
Tabela nr 5: Proces legislacyjny w Kongresie – ustawa zwykła	173
Tabela nr 6: Prezydenci i wiceprezydenci Stanów Zjednoczonych (1789–2007)	174
Tabela nr 7: Sukcesja państwowa	176
Tabela nr 8: Departamenty wykonawcze rządu federalnego	177
Tabela nr 9: Przewodniczący Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych	178
Tabela nr 10: Struktura sądownictwa federalnego	179
Tabela nr 11: Zastosowanie procedury <i>impeachment</i> w historii	180
Tabela nr 12: Amerykańskie stany – ratyfikacja konstytucji i reprezentacja w Kongresie	181
Literatura	183
Orzecznictwo Sądu Najwyższego USA	189
Publikacje pracowników Katedry Amerykanistyki IAI SP UJ, które ukazały się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego ..	192

WPROWADZENIE

Współcześnie konstytucje odgrywają rolę najważniejszych dokumentów prawnych w państwach demokratycznych. Będąc najwyższym źródłem prawa, wpływają bezpośrednio na kształt, charakter i treść wszystkich norm prawa wewnętrznego wchodzących w skład systemu prawnego danego państwa. Wszystkie inne akty prawne muszą być zgodne z konstytucją w tym sensie, że nie mogą naruszać zasad i wartości, jakie ona wprowadza i chroni, i dlatego w razie konfliktu norm prawnych prawa wewnętrznego z konstytucją, zwycięża ta ostatnia. Choć zdarza się, że w danym państwie nie występuje jeden zbiór norm o charakterze konstytucyjnym (np. Wielka Brytania), to jednak zdecydowana większość państw posiada jeden pisany dokument określany mianem „ustawy zasadniczej”. Konstytucje normują fundamentalne kwestie związane z funkcjonowaniem państwa, określają podstawowe zasady ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego oraz wyznaczają pozycję jednostki w państwie. Ich szczególny charakter wynika również z faktu, że uchwała się je i zmienia w specjalnym trybie, odmiennym niż w wypadku pozostałych aktów prawnych. Każdy badacz systemu polityczno-prawnego na świecie powinien zatem rozpocząć swoją analizę od sięgnięcia do treści ustawy zasadniczej danego państwa, będącej niejako elementarzem w kwestiach ustrojowych.

Wzrastające z roku na rok zainteresowanie społeczeństwa polskiego Stanami Zjednoczonymi przekłada się również na szczybel edukacyjny. Coraz więcej jest w Polsce studiów o profilu amerykańskim, które stanowią odrębny kierunek studiów lub specjalizację w ramach stosunków międzynarodowych. Bez względu na to, czy profil studiów amerykańskich jest bardziej kulturoznawczy czy politologiczny, każdy student powinien zacząć poznawanie Ameryki od lektury Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Jest to bowiem dokument, który wyraźnie wyznacza charakter państwa, pośrednio wpływając również na sferę relacji

społecznych, gospodarczych i kulturowych, nie wspominając o kwestiach polityczno-prawnych.

Choć na pierwszy rzut oka wydaje się, że nauka podstawowych zasad i przepisów Konstytucji Stanów Zjednoczonych nie powinna stanowić dużego problemu, ze względu na zwięzłą formę dokumentu, to jednak jego głębsza analiza pokazuje, że jest inaczej. Mimo iż amerykańska ustawa zasadnicza składa się „jedynie” z siedmiu artykułów i dwudziestu siedmiu poprawek, to żeby zrozumieć poszczególne jej fragmenty, należałoby zagłębić się w przepisy prawa konstytucyjnego Stanów Zjednoczonych składającego się przede wszystkim z ogromnej liczby precedensów Sądu Najwyższego – instytucji odpowiedzialnej za interpretowanie i wykładnię norm o charakterze konstytucyjnym. To właśnie Sąd Najwyższy, dzięki własnej decyzji z roku 1803 (*Marbury v. Madison*), uzyskał kompetencję kontroli zgodności z konstytucją aktów prawnych wydawanych przez władzę wykonawczą i ustawodawczą. W rezultacie w ciągu kolejnych dwustu lat władza sądownicza wielokrotnie dokonała interpretacji różnych klauzul ustawy zasadniczej. Dlatego też całkowite poznanie znaczenia zapisów Konstytucji Stanów Zjednoczonych wymagałoby od badaczy sięgnięcia do konkretnych decyzji Sądu Najwyższego, których na szczeblu konstytucyjnym jest przynajmniej kilkaset... Żeby jednak nie zniechęcać nikogo do lektury amerykańskiej ustawy zasadniczej, warto na początek poznać jej rzeczywisty charakter dzięki analizie podstawowych zasad i norm zapisanych w dokumencie przez Ojców Założycieli (*Founding Fathers*) i ich potomków.

Celem niniejszego opracowania jest zatem przedstawienie treści Konstytucji Stanów Zjednoczonych na podstawie analizy konkretnych jej artykułów, sekcji i klauzul, co oznacza konieczność krótkiego komentarza do poszczególnych fragmentów ustawy zasadniczej. Dostosowując się jednak do zwięzłego charakteru dokumentu, pozwalam sobie jedynie na zaznaczenie problematyki poruszanej przez daną klauzulę konstytucyjną (zarówno pod kątem teorii, jak i praktyki), bez szczegółowego charakteryzowania problemu. Wszystkie wyjaśnienia zawarte w analizie sumują dotychczasową wiedzę konstytucyjną, przetwarzając ją w sposób właściwy dla niniejszego opracowania. W zamierzeniu chciałbym zaprezentować tekst Konstytucji Stanów Zjednoczonych wraz z przewodnikiem mającym na celu ułatwienie zrozumienia podstawowych zasad i reguł, jakimi kieruje się system polityczno-prawny tego państwa,

oraz objaśnienie niektórych pojęć i zwrotów, jakimi konstytucja się posługuje, a których znajomość jest dla amerykańistów konieczna. Innymi słowy: zrozumieć konstytucję, znaczy zrozumieć Amerykę.

Niniejsze opracowanie przeznaczone jest głównie dla studentów, którzy w toku studiów podejmują tematykę amerykańistyczną, ale również dla wszystkich osób zainteresowanych problematyką związaną ze Stanami Zjednoczonymi. Pomimo wielu opracowań historyczno-politologicznych zajmujących się konkretnymi zagadnieniami funkcjonowania państwa amerykańskiego, nieliczne polskie opracowania nie poświęcają uwagi wszystkim sekcjom i klauzulom amerykańskiej ustawy zasadniczej. Stąd pomysł „rozłożenia na czynniki pierwsze” zasad i norm Konstytucji Stanów Zjednoczonych, które mogą w przyszłości stać się podstawą bardziej szczegółowej analizy. O konieczności opracowania takiego przewodnika przekonały mnie doświadczenia dydaktyczne w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, a szczególnie zajęcia z przedmiotu „System prawa amerykańskiego”.

Będąc świadomym bogatej literatury anglojęzycznej poświęconej amerykańskiemu konstytucjonalizmowi, jak również kilku cennych pozycji na rynku polskim, pozwałam sobie na odesłanie osób zainteresowanych do konkretnych monografii i artykułów, które zostały wymienione na końcu opracowania. Tam również znajduje się kilkanaście tabel porządkujących, a niekiedy rozwijających kwestie związane z działalnością określonych instytucji i urzędów, których funkcjonowanie wynika z dokumentu. Wszystkie klauzule, sekcje lub inne fragmenty dokumentu, które przestały obowiązywać, zostały zaznaczone przez ich podkreślenie. Jeżeli analizowane zjawisko, pojęcie czy instytucja występuje w konstytucji więcej niż jeden raz, w tekście znajduje się odesłanie do odpowiedniego fragmentu ustawy zasadniczej. Natomiast te pojęcia, które wymagały wprowadzenia ich oryginalnego brzmienia, zostały przywołane w języku angielskim i polskim równocześnie.

Chciałbym w tym miejscu podziękować Panu Profesorowi Andrzejowi Mani oraz wszystkim pracownikom Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych za życzliwą pomoc i cenne wskazówki, bez których nie udałooby się stworzyć niniejszego opracowania.



W tym roku mija 220 lat od podpisania dokumentu konstytucyjnego przez Ojców Założycieli. Konstytucja Stanów Zjednoczonych jest z jednej strony pierwszą pisaną ustawą zasadniczą na świecie, a z drugiej jest najstarszym dokumentem o tej randze współcześnie obowiązującym. O jej wyjątkowym charakterze świadczy również jej niewielka objętość (tylko cztery tysiące czterysta słów) i fakt, że od ponad dwustu lat liczba jej adresatów zwiększyła się siedemdziesięciopięciokrotnie (od prawie czterech milionów obywateli do około trzystu milionów). Co ciekawe, większość Ojców Założycieli nie dawała konstytucji dużych szans na przetrwanie (jak choćby George Washington czy Alexander Hamilton), jednak po wprowadzeniu stosunkowo niewielu poprawek (dwadzieścia siedem z ponad dziesięciu tysięcy zaproponowanych w historii), okazało się, że ten sam dokument może służyć społeczeństwu amerykańskiemu nawet w XXI wieku. Jeżeliby spróbować pokusić się o znalezienie jednego słowa mogącego w pełni oddać charakter Konstytucji Stanów Zjednoczonych, to byłoby to pojęcie wolności (*freedom*). Nie tylko dlatego, że występuje dosyć często w treści dokumentu (przede wszystkim w Karcie Praw), ale dlatego, że wolność była podstawowym dążeniem Ojców Założycieli, chcących stworzyć konstytucję w hołdzie najwyższych wartości państwa demokratycznego. Zobaczmy zatem, w jaki sposób przełożyło się to na treść amerykańskiej ustawy zasadniczej i czy rzeczywiście pojęcie wolności od samego początku towarzyszyło suwerenowi, czyli narodowi amerykańskiemu.

Paweł Laidler
Kraków, 17 września 2007 r.

KONWENCJA KONSTYTUCYJNA

Konstytucja Stanów Zjednoczonych była rezultatem decyzji podjętych podczas konwencji, jaka odbyła się w Filadelfii w 1787 roku z udziałem pięćdziesięciu pięciu delegatów dwunastu ówczesnych amerykańskich stanów (z wyjątkiem stanu Rhode Island). Konwencja konstytucyjna miała być reakcją na Artykuły Konfederacji, pierwszą nieudaną próbę sformułowania zasad ustrojowych dla nowego tworu państwowego. Po zwycięstwie w wojnie o niepodległość spod zależności Wielkiej Brytanii i ogłoszeniu Deklaracji Niepodległości w roku 1776, zdecydowano się na stworzenie konfederacji stanów, oddając niewielkie uprawnienia w ręce nowo utworzonego Kongresu Kontynentalnego. Słabość obowiązujących od 1781 roku Artykułów Konfederacji wynikała przede wszystkim właśnie z niewłaściwego rozłożenia kompetencji (jedyna instytucja centralna, Kongres, nie miała możliwości egzekwowania tworzonego przez siebie prawa; co więcej, stany mogły wpływać na treść tworzonego ustawodawstwa centralnego), ale również ze złej sytuacji ekonomicznej państwa (ogromne zadłużenie, brak możliwości prowadzenia polityki podatkowej przez Kongres) oraz z konfliktów pomiędzy stanami (dominacja stanów większych nad mniejszymi i brak jednolitej władzy sądowniczej mogącej rozstrzygać spory między stanami). Można zatem stwierdzić, że uczestnicy konwencji konstytucyjnej stanęli przed zadaniem ułożenia nowych zasad funkcjonowania państwa, biorąc za podstawę istniejące stany. Negatywne doświadczenia Artykułów Konfederacji miały im tylko pomóc w kształtowaniu relacji między władzą centralną a władzami stanowymi.

Podczas obrad w Filadelfii okazało się, że większość delegatów przejawiała obawy związane z kształtem przyszłego rządu, właściwą konstrukcją podziału władzy, udziałem społeczeństwa w sprawowaniu władzy oraz sprawiedliwą dystrybucją kompetencji między stanami. Choć delegaci zdecydowanie opowiadali się przeciwko brytyjskiemu modelowi

wi systemu politycznego, trudno było osiągnąć kompromis co do najwłaściwszych rozwiązań, jakie miały być zastosowane w nowym państwie. Niektórzy delegaci obawiali się zbyt silnej władzy wykonawczej, inni natomiast dominacji władzy ustawodawczej. Mniejsze stany nie chciały zostać zdominowane przez większe; zastanawiano się również, jaką formę powinno przybrać nowe państwo, tak aby stany nie utraciły istotnej roli w strukturze władzy. Na dodatek, podczas konwencji co chwilę dochodziło do sporów między zwolennikami nowo tworzonego dokumentu (federalistami) i jego przeciwnikami (antyfederalistami). Niektórzy delegaci przybyli na konwencję z przygotowanymi wcześniej projektami dotyczącymi przyszłej konstrukcji ustrojowej państwa lub uprawnień poszczególnych instytucji państwowych. Warto w tym zakresie wyróżnić:

- plan Wirginii – postulujący między innymi dwuizbowy parlament oparty na reprezentacji na zasadzie proporcjonalności ludności, funkcjonowanie trójpodziału władzy, kontrolę władzy wykonawczej przez władzę ustawodawczą, istnienie systemu wzajemnej kontroli i równowagi między gałęziami władzy;
- plan New Jersey – zakładający jednoizbowy parlament, w którym stany miałyby po jednym głosie, oraz większą ochronę stanów mniejszych względem większych.

Rezultatem powyższych dyskusji i obaw było wiele kompromisów, a wśród nich najważniejszym okazał się „wielki kompromis” (*Great Compromise* lub *Connecticut Compromise*), na podstawie którego utworzono dwie izby parlamentu oparte na różnych zasadach reprezentacji: proporcjonalności ludności w izbie niższej oraz stałej reprezentacji stanowej w izbie wyższej.

Duże rozbieżności między delegatami dotyczyły również konstrukcji władzy wykonawczej, na której czele mogła stać jedna osoba lub wiele osób, wybieranych w głosowaniu powszechnym, albo mianowanych przez Kongres lub stany. Ostatecznie zdecydowano się na jednoosobowy urząd prezydenta, który miał być wybierany w wyborach pośrednich przez tzw. Kolegium Elektorów. Dopełniając strukturę trójpodziału władzy, stworzono Sąd Najwyższy, którego członkowie, choć mianowani przez szefa egzekutywy, mieli uzyskać pełną niezależność w orzekaniu. Potwierdzeniem trudności w osiągnięciu przez delegatów kompromisów było odrzucenie pierwotnej wersji konstytucji przygotowanej

przez specjalnie w tym celu wybraną pięcioosobową komisję. Okazało się, że zaproponowany dokument, składający się ze wstępu i dwudziestu trzech artykułów, nie rozwiązywał najważniejszych kwestii spornych. Ostatecznie, po zredukowaniu pierwszej wersji dokumentu, zdecydowano się na stworzenie ustawy zasadniczej składającej się z preambuły i siedmiu artykułów. Konstytucja została podpisana przez trzydziestu dziewięciu z czterdziestu dwóch pozostałych na konwencji przedstawicieli stanów, dnia 17 września 1787 roku¹.

Warto zauważyć, że podczas procesu ratyfikacyjnego ogromną rolę odegrały tzw. *Federalist Papers*, czyli artykuły napisane przez trzech przedstawicieli frakcji federalistów (Alexandra Hamiltona, Jamesa Madisona i Johna Jaya), stanowiące teoretyczną podstawę funkcjonowania nowego dokumentu. Nie wszystkie legislatury stanowe były zadowolone z wynegocjowanych warunków, szczególnie gorąco krytykowano brak katalogu praw i wolności obywatelskich, przez co – zdaniem antyfederalistów – konstytucja była dokumentem niekompletnym. Jednak zapewnienia zwolenników przyjęcia ustawy zasadniczej co do jej przyszłej nowelizacji w rzeczonym zakresie przekonały sceptyków i w ten sposób owoc konwencji filadelfijskiej stał się najwyższym prawem w nowym państwie, Stanach Zjednoczonych.

W historii amerykańskiego konstytucjonalizmu niezwykle istotny okazał się rok 1789, kiedy to formalnie rozpoczął obrady pierwszy Kongres, kiedy odbyły się pierwsze wybory prezydenckie i kiedy zdecydowano się wzbogacić konstytucję o pierwszą znaczącą nowelizację. Spośród projektu dwunastu poprawek złożonego w Kongresie w 1789 roku przez Jamesa Madisona, dziesięć zostało ratyfikowanych dwa lata później jako istotny element konstytucji, powszechnie znany jako Karta Praw (*Bill of Rights*). Poprawki te dotyczyły głównie podstawowych praw i wolności obywatelskich oraz gwarancji procesowych, a także kwestii podziału kompetencji między władzę federalną i władze stanowe.

Tymczasem po uchwaleniu Karty Praw, w ciągu kolejnych dwustu lat amerykańskiej państwowości ratyfikowano jedynie siedemnaście

¹ Aby konstytucja mogła wejść w życie, musiała zostać ratyfikowana przez władze ustawodawcze dziewięciu z trzynastu ówczesnie istniejących stanów, co nastąpiło w czerwcu 1788 roku. Jednak za oficjalną datę wejścia w życie dokumentu uznaje się 26 lipca 1788 roku, a więc moment ratyfikacji ustawy zasadniczej przez stan Nowy Jork, bez którego nie wyobrażano sobie przyszłego państwa.

dodatkowych poprawek zmieniających lub modyfikujących uprzednie postanowienia konstytucyjne. Świadczy to niewątpliwie o skomplikowanym procesie nowelizacji ustawy zasadniczej, co nadaje jej jeszcze bardziej wyjątkowego charakteru. Współcześnie wszystkie poprawki są nieodłączną częścią ustawy zasadniczej i występują jako zbiór o wspólnej nazwie: „Artykuły uzupełniające lub zmieniające Konstytucję Stanów Zjednoczonych, zaproponowane przez Kongres i ratyfikowane przez zgromadzenia poszczególnych stanów, na podstawie artykułu V Konstytucji”.